

KADINLARIN ÇALIŞMALARINA YÖNELİK TUTUMLAR: TÜRKİYE VE MAKEDONYA ÖRNEKLEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Burçak SÖNMEZ¹, Selda ADİLLER²

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye ve Makedonya örnekleminde, kadınların çalışmalarına yönelik tutumların, bireycilik-toplulukçuluk, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma ve çelişik duygulu cinsiyetçilik açısından incelenmesidir. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Kadınların Çalışmalarına Yönelik Tutum Ölçeği (Kuzgun ve Sevim, 2004), Bireycilik-Toplulukçuluk Ölçeği (Singelis ve ark., 1995), Toplumsal Cinsiyete Dayalı Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği (Kay ve Jost, 2003), Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği (Glick ve Fiske, 1996) kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Türkiye’den 216 katılımcı, Makedonya’dan 127 katılımcı oluşturmaktadır. Sonuçlar, iki örnekleimde, kadın katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarının erkeklerden daha olumlu olduğunu göstermiştir. Türkiye örnekleminde, kadınların çalışmalarına yönelik tutumları toplulukçuluk negatif yönde, bireycilik ise pozitif yönde, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma ve düşmanca cinsiyetçilik negatif yönde yordamaktadır. Makedonya örnekleminde ise, eğitim, bu tutumları pozitif yönde yordarken, düşmanca cinsiyetçilik negatif yönde yordamaktadır. Değişkenler kültür açısından incelendiğinde, Türkiye örnekleminin kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarının Makedonya örnekleminde daha olumlu olduğu ve bireycilik düzeylerinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Makedonya örnekleminin ise cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik düzeyleri Türkiye örnekleminde daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Kadınların çalışması, tutum, bireycilik, toplulukçuluk, toplumsal cinsiyet, sistemi meşrulaştırma, çelişik duygu

¹ Arş. Gör. Ankara Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, bsonmez (at) ankara.edu.tr

² Doktora öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, sadiller (at) ankara.edu.tr

Yazar Notu: Kadınların Çalışmalarına Yönelik Tutumlar: Türkiye ve Makedonya Örnekleminin Karşılaştırılması isimli çalışmanın Makedonya ayağında ölçeklerin Makedonya Türklerine duyurulması ve doldurulmasında katkıları geçen; Makedonya’dan Dr. Elvin HASAN, Doktora Öğrencisi Canan VEYSELOVA SEZER, Dr. Yeliz ABDİEVA ABDURAMANOVA ve Araştırma Görevlisi Yaşar DESTANOV’a şükranlarımızı sunuyoruz.

ATTITUDES TOWARD WORKING WOMEN: THE COMPARISON OF TURKEY AND MACEDONIA SAMPLES

ABSTRACT

The main objective of this study is to analyze the attitudes toward working women, individualism, collectivism, gender based system justification and ambivalent sexism in Turkey and Macedonia. In research, Attitude towards Woman's Working Scale (Kuzgun ve Sevim, 2004), Individualism Collectivism Scale (Singelis ve ark., 1995), Gender-Specific System Justification Scale (Kay ve Jost, 2003) and Ambivalent Sexism Inventory (Glick ve Fiske, 1996) were used. There are 216 participants within the Turkey sample and 127 participant within the Macedonia sample. It was revealed that women's score on attitudes toward working women were more positive than men's score in both samples. In Turkey sample, attitudes toward working women is predicted negatively by collectivism and gender based system justification and hostile sexism and positively by individualism. In Macedonia sample, education predicts positively and hostile sexism predicts negatively the attitudes toward working women. When variables were examined with regard to culture, it is found that attitudes toward working women are more positive in the Turkey sample than the Macedonia sample. Additionally, Macedonia sample's gender based system justification scores and ambivalent sexism scores were higher than Turkey sample.

Keywords: Working women, attitude, individualism, collectivism, gender, system justification, contradictory emotion

Sönmez, B. ve Adiller, S. (2015). Kadınların Çalışmalarına Yönelik Tutumlar: Türkiye ve Makedonya Örnekleminin Karşılaştırılması. *Nesne*, 3(6), 1-27.

Kültür çalışmaları, sosyal psikoloji alan yazınında yaygın olarak yer almaktadır. Bu çalışmalar, farklı kültürler arasında hangi açılardan benzerlikler ya da farklılıklar olduğunu, elde edilen bulguların o kültüre özgü olup olmadığını görebilmemize imkân sağlamaktadır. Kültür konusuna farklı yaklaşımlar olsa da konunun geniş şekilde ele alınan yönünün bireycilik ve toplulukçuluk olduğu görülmektedir. 1970’li yılların sonlarından itibaren bireycilik ve toplulukçuluk daha detaylandırılarak çalışılmaya devam edilmiştir.

Bireycilik ve toplulukçuluk araştırmalarında, aile yapısı, ekonomik koşullar, kurum yapıları vb. farklılıkların yaygın olarak ele alındığı dikkat çekmektedir. Ancak konuyla ilgili değişkenlerin bunlarla sınırlı olmadığı açıktır. Yapılan bir çalışmada (van der Toorn, Berkics ve Jost, 2010), sistemi meşrulaştırma düzeyi ve ilişkili olduğu değişkenlerin, kültürler açısından farklılaşabileceği görülmektedir. Farklı çalışmalarda (Kinias ve Kim, 2011; Sakallı-Uğurlu, 2002; Wood ve Eagly, 2002), cinsiyet eşitliği, çelişik duygulu cinsiyetçilik gibi değişkenlerin de kültür açısından farklılaştığı belirtilmektedir. Bunlarla beraber, kadınlara yönelik tutumlar da kültürler göre farklılık gösterebilir. Örneğin, iki kültürü ele alan bir araştırmaya (Quliyeva, 2012) göre, kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar, kültüre göre değişebilmektedir.

Bireycilik-toplulukçuluk çalışmaları, hem kültürler arası düzeyde hem de aynı kültürde yer alan bireyler düzeyinde yürütülebilmektedir. Bu araştırmada ise, daha önceki çalışmalardan (Kinias ve Kim, 2011; van der Toorn, Berkics ve Jost, 2010; Quliyeva, 2012) elde edilen ipuçları ışığında, Türkiye Türkleri ve Türkiye Türkleri ile karşılaştırılabilir özellikleri olduğu düşünülen Makedonya Türkleri³ arasında kadınların çalışmasına yönelik tutumların bireycilik-toplulukçuluk, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma ve çelişik duygulu cinsiyetçilik açısından incelenmesi hedeflenmektedir.

İş gücü katılımını kültürler arası düzeyde inceleyen çalışmalar incelendiğinde, işsizlik oranları, gelir düzeyleri, çalışma koşulları gibi konularda kültürler arası farklılıklara rastlanmaktadır. İş gücüne katılım, kadın özelinde incelendiğinde ise, kültürlerin benzer özellikler taşıdığı da görülebilmektedir. Çalışma yaşamında kadını ele alan incelemeler (ILO, 2012, 2014; SSO, 2014), kadının iş hayatında dezavantajlı bir duruma sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu incelemelere göre, kadınların iş gücüne katılım oranı, erkeklerin katılım oranından daha azdır ve kadınlar, erkeklere oranla güvenlik gibi konularda daha fazla riskle karşılaşabilmektedir. Altı farklı bölgeyi (Güney Asya, Afrika, Güneydoğu Asya-Pasifik, Merkez ve Güneydoğu Avrupa, Doğu Asya ve Avrupa Birliği Ülkeleri)

³ Makedonya’da yaşayan etnik Türkler olup, 80.000 civarında nüfusa sahiptirler.

kapsayan incelemede (ILO, 2012), söz konusu cinsiyet farklılıklarını açıklayan çeşitli faktörler olabileceği ifade edilmektedir. Bu incelemeye göre, kadınların eğitim başarıları, geçici sözleşmelerin yaygın olması, çalışma yaşamlarında cinsiyet ayrımcılığı gibi nedenlerle, kadınlar, erkeklere oranla daha dezavantajlı duruma sahip olmaktadır. Ayrıca, kadınlar, aile sorumluluklarının daha yoğun olması sebebiyle, erkeklerden daha fazla işten ayrılma ve tekrar işe girme durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Farklı bölgelerdeki ülkeleri ele alan diğer bir incelemede (ILO, 2014), Makedonya ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu, Güneydoğu Avrupa bölgesinde kadınların resmi olmayan işlerde (tarım gibi) erkeklerden daha fazla yer aldığı ifade edilmektedir. Bu ülkelerde, kadınların eve ait desteklerinin sürdürülmesi önemli olduğundan, kadınlar niteliklerinden daha aşağıda işlerde çalışmaya zorlanmaktadır.

Makedonya ile ilgili yapılmış bir çalışma (Fetahi-Vehabi ve Spasenoska, 2011), Makedonya'daki çalışma yaşamının kadınlar aleyhinde bir yapı sergilediğini ve bu yapının halen iyileştirilemediğini göstermektedir. Michovska ve Dimitrijevska'ya (2013) göre, son yıllarda geliştirilen politikalarla, cinsiyet eşitliği konusunda gelişmeler olmasına karşın Avrupa Birliği ülkelerinde hedeflenen düzeye ulaşamamıştır. Ülkede sosyal ve ekonomik durumun istikrarsız olması, iş gücü piyasasına gerekli olan görüntü ve uygun olan görüntü arasında denge olmaması gibi nedenlerle kadınlar, çalışma yaşamında ötekileştirilmiş ve erkeklerden daha fazla işsizliğe maruz kalmışlardır (Fetahi-Vehabi ve Spasenoska, 2011). Ayrıca, ülke raporuna (HRR, 2013) göre, evi dışında çalışan kadınlar, benzer işlerde çalışan erkeklerin kazandığının yaklaşık %78'ini kazanmaktadır.

Makedonya'da kadınların işsizlik oranlarının, 2010 yılında %32.2 (erkekler için bu oran %31.9'dır) olduğu ve bu oranların 2013 yılında %29'a düştüğü görülmektedir. Türkiye için ise bu ortalamalar 2014 yılında, kadınlar için %11.9 erkekler için %9 şeklindedir (SSO, TÜİK). Fetahi-Vehabi ve Spasenoska (2011), yukarıda değinilen nedenlerin kadınların çalışma yaşamlarını etkilediğini ancak toplumsal yapının da bu oranlara etkisinin olduğunu belirtmektedir. Araştırmacılara göre, toplumda var olan kadın ve erkek kalıpyargıları, gelenekselleşmiş cinsiyet rolleri, çocuk bakımındaki imkânların yetersizliği ve işverenlerin işe alımlarda cinsiyet yanlılığı göstermeleri gibi nedenler kadının çalışma yaşamını etkilemektedir.

Kadının çalışma yaşamı, Türkiye açısından incelendiğinde de gelişmiş yapıya sahip olunmadığı açıktır. Kadınlar, geleneksel rolleri, çalışmalarını eşlerinin kabul etmemesi, yeterli eğitim alamamaları, çalışma yaşamında kadın olmalarından dolayı düşmanca davranışlara maruz kalmaları gibi nedenlerle çalışma yaşamından uzak kalabilmektedir. Özellikle çoğunlukla erkeklerin yer aldığı mesleklerde çalışan

kadınların, kalıpyargılar nedeniyle dışlandıkları görülmektedir (Bebekoğlu ve Wasti, 2002; Dayıoğlu ve Kırdar, 2010; Günindi-Ersöz, 1997; Toksöz, 2007).

Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarını inceleyen araştırmalarda (Çıtak, 2008; Quliyeva, 2012), kadınların, erkeklerle karşılaştırıldığında daha olumlu tutumlara sahip olduğu ifade edilmektedir. Çıtak'a (2008) göre, bekâr katılımcılar, evli katılımcılardan ve büyük şehirlerde yaşayan katılımcılar, küçük şehirlerde yaşayan katılımcılardan daha olumlu tutumlara sahiptir. Nitekim küçük bir ilde yapılan çalışmada (Tokat ili) (Özçatal, 2011), kadınlar, evlilik yaptıklarında ve çocukları olduğunda çalışmak istemediklerini, çalışma yaşamına katılımlarına eşlerinin izin vermesi gerektiğini bildirmişlerdir. Kadınların çalışmalarına yönelik tutumları iki farklı kültürde (Azerbaycan ve Türkiye) inceleyen araştırmada ise (Quliyeva, 2012), Türkiye Türklerinin Azerbaycan Türklerine oranla daha olumlu tutumlara sahip olduğu görülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde, bireycilik (*individualism*) ve toplulukçuluk (*collectivism*) kavramına ilk yaklaşımların Hofstede (1980) ve Hui ve Triandis (1986) tarafından olduğu görülmektedir. Toplulukçu kültürlerde gruba, örgüte, aileye ve sosyal sisteme bağlılık önemliyken, bireyci kültürlerde benliğin gruplardan bağımsız olması söz konusudur. Toplulukçu kültürlerde, tarımsal ekonomi, geniş aile, hiyerarşi ve uyum, homojen iç grup gözlenirken, bireyci kültürlerde, yüksek sanayileşme, özerklik ihtiyacı ve bireyin amaçlarının grubun amaçlarının önüne geçmesi gözlenmektedir (Triandis, Brislin ve Hui, 1988; Triandis ve Gelfand, 2012). Ancak, ülkelerin kesin bir şekilde bu iki gruptan birine dâhil edilmesi mümkün olmayabilir (Hui ve Triandis, 1986). Kültürlerin bireycilik ve toplulukçuluk açısından doğru bir şekilde incelenebilmesi için, o kültürün özgün koşulları göz önünde bulundurulmalıdır (Kağıtçıbaşı, 1997). Örneğin, geçiş döneminde olan kültürler, hem toplulukçu hem de bireyci özellikler taşıyabilmektedirler (Göregenli, 1995). Ayrıca, kültürün bireycilik ve toplulukçuluk boyutunun türleri (dikey bireycilik, yatay bireycilik, dikey toplulukçuluk, yatay toplulukçuluk) bulunmaktadır (Triandis ve Gelfand, 2012). Dikey kültürlerde, bireyler için ayrılmak önemliyken, yatay kültürlerde bireyler ayrılmaktan kaçınılmaktadırlar. Triandis ve Gelfand'a (2012) göre, dikey bireycilerin (Örn. İngiltere) asıl değeri başarıyken, yatay bireycilerin (Örn. İsveç) değeri, benzersizliktir. Yatay toplulukçular (Örn. Çin), işbirliğine önem vermektedir ve bu kişiler için diğerleriyle olan yakın ilişki önemlidir. Dikey toplulukçularda (Örn. Japonya) ise, verilen görevleri yerine getirmek önemlidir. Bu kültürlerde otorite ihtiyacı dikkat çeker.

Makedonya, bireycilik ve toplulukçuluk açısından ele alındığında, ülkenin toplulukçu özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Nitekim, Hofstede'e (1980) göre, ülkenin bağımsızlığını ilan etmeden önce bağlı olduğu Yugoslavya, toplulukçu

olarak tanımlanmaktadır. Ülkenin bağımsız olduğu yıllardan sonraki çalışmalar incelendiğinde de (Adiller, 2011; Jancheva, 2011; King, 2003), Makedonya'nın toplulukçu özellikleri dikkat çekmektedir.

Kültürün bireycilik-toplulukçuluk boyutları, Türkiye açısından incelendiğinde ise, bireyci kültürlerle karşılaştırıldığında, ülkenin toplulukçuluk düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir (Çukur, de Guzman ve Carlo, 2004; Dirilen-Gümüş, 2011; İmamoğlu ve Karakitapoğlu, 2006; İmamoğlu, Küller, İmamoğlu ve Küller, 1993; Pişkin, 1996; Tekeş, 2013). Ancak, Göregenli'ye (1995) göre, Türk kültürünün toplulukçu ya da bireyci olarak belirgin bir yönelimi bulunmamaktadır. Türk kültüründe, toplumsal bağlar devam etmekte, geleneksellik sürdürülmekte, ancak, özellikle yeni nesillerle gözlenen değişimler, kültürün bireyselleşmesini beraberinde getirmektedir. Örneğin, Kağıtçıbaşı'na (2005) göre, Türkiye kültüründe bireyler, özerkliğe önem verirken aynı zamanda, aileye olan bağlılığa da değer vermektedir.

Makedonya ve Türkiye, bireycilik-toplulukçuluk açısından karşılaştırıldığında, her iki ülkenin de toplulukçu olduğu ifade edilebilir. Ancak, ülkelerin bireycilik düzeylerinin belirlenmesinin araştırmaya ipucu sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, Hofstede'in ülke karşılaştırmaları (<http://geert-hofstede.com/countries.html>) incelenmiştir. Ancak oranları bulunan ülkeler arasında Makedonya'nın yer almaması nedeniyle, Türkiye, Makedonya ile benzer değer ve inanışlara sahip olduğu düşünülen Bulgaristan ile karşılaştırılmıştır (Örn. Jancheva, 2011). Bu karşılaştırmada, Türkiye'nin bireycilik düzeyinin, Bulgaristan'ın bireycilik düzeyinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca, Makedonya ile tarihsel geçmişi benzer olan diğer ülkelerle (Hırvatistan, Slovenya, Sırbistan) karşılaştırıldığında da, Türkiye'nin bireycilik düzeyi daha yüksektir.

Aktarılan bilgiler doğrultusunda, Türkiye'nin, Makedonya ile karşılaştırıldığında, bireysellik ve toplulukçuluk boyutunda, bireyselliğe daha yakın olması beklenmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, yapılan araştırmada, kadınların çalışmalarına yönelik tutumların, Makedonya ile karşılaştırıldığında, Türkiye'de daha olumlu olması beklenmektedir. Kadınların çalışmalarına yönelik tutumların, kültürlerin bireyci ya da toplulukçu olmalarından etkilenebileceği düşünülmektedir.

Kültür özelliklerinin, sistemi meşrulaştırma düzeyini de etkilediği görülmektedir (Jost ve Hunyady, 2002; van der Toorn, Berkics ve Jost, 2010). Jost ve Banaji (1994) tarafından geliştirilmiş olan Sistemi Meşrulaştırma Kuramı (*System Justification Theory*), mevcut sistemlerin meşrulaştırılmasının altında yatan psikolojik süreçleri anlamaya çalışmaktadır. Kuramda yer alan "sistem" kavramı,

ailelere, kurumlara, sosyal gruplara ve sosyal düzenlemeleri ifade etmektedir. Sistemin meşrulaştırılması ise, sosyal, politik ve ekonomik durumların sadece var oldukları için onaylanması ve meşrulaştırılmasıdır. Böylece, sistemin meşrulaştırılması, mevcut durumların sürdürülmesini sağlamaktadır. Bu durum ise, bireylerde sisteme yönelik çelişkinin azalmasını ve eşitsizliğin içselleştirilmesini sağlamaktadır (Jost ve Banaji, 1994; Jost ve Hunyady, 2002; 2005). Avantajlı gruplar, sistemin onlara yarar sağlaması nedeniyle sistemi meşrulaştırmalarına karşın, dezavantajlı gruplar da sistemi meşrulaştırma eğilimi gösterebilmektedirler (Jost, Burgess ve Mosso, 2001).

İlgili alan yazın incelendiğinde, sistemi meşrulaştırmayı bireycilik ve toplulukçuluk boyutlarıyla alan çalışmalara sıkça rastlanılmamıştır. Ancak konu, araştırmanın yapıldığı ülkeler açısından incelendiğinde, farklı kültürlerde sistemin meşrulaştırıldığı görülebilmektedir (Henry ve Saul, 2006; Rankin, Jost ve Waksak, 2009; Sönmez, 2014; van der Toorn, Berkics ve Jost, 2010). Bu çalışmada, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma, iki farklı örnekleme ele alınacaktır. Aktarılan bilgiler doğrultusunda, katılımcıların sistemi meşru algılamalarıyla beraber, kadınların gelenekselleşmiş rollerinin içselleştirilmesinin, onların çalışmalarına yönelik tutumları da etkileyebileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle çalışmada, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma ile kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar arasında negatif yönde bir ilişki olacağı düşünülmektedir.

Araştırmacılar (Glick ve Fiske, 2001; Jost ve Kay, 2005), sistemi meşrulaştırmanın cinsiyet temelinde de çalışılabileceğini belirtmektedirler. Bu çalışmalarla geleneksel cinsiyet rollerinin, kalıpyargıların ve cinsiyet eşitsizliklerinin toplum tarafından neden kabul edildiği ve içselleştirildiği araştırılabilir. Örneğin, Doğulu'ya (2012) göre, toplumsal cinsiyetin meşrulaştırılması ile kadınlara yönelik düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik arasında pozitif yönde ilişki bulunmaktadır.

Glick ve Fiske'e (1996) göre, toplumsal cinsiyetçilik, kadına karşı oluşan bir önyargıdır ve düşmanca cinsiyetçilik (*hostile sexism*) ve korumacı cinsiyetçilik (*benevolent sexism*) olarak ikiye ayrılmaktadır. Araştırmacılara göre, düşmanca cinsiyetçilik, kadının erkekten daha zayıf ve daha düşük seviyede görülmesidir. Korumacı cinsiyetçilik ise, kadının korunması, sevilmesi gibi olumlu tutumlara sahipmiş gibi görünmesine karşın kadının erkekten daha düşük seviyede olduğunu kabul eden önyargıdır. Hem korumacı cinsiyetçilik hem de düşmanca cinsiyetçilik, kadının geleneksel rollerini sürdürmesini savunmaktadır.

Çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramına (Glick ve Fiske, 1996) göre, cinsiyetçilik, ataerkilliği, cinsiyetler arası farklılaştırmayı ve heteroseksüelliği içermektedir. Düşmanca cinsiyetçilikte ataerkillik, erkeğin kadını yönetmesini, kadın üzerinde egemen olmasını; cinsiyetler arası farklılaştırma, kadın ve erkek arasındaki farkların erkeğin üstünlüğünü vurgulamasını; heteroseksüellik ise, kadının cinsel nesne olarak görülmesini ifade etmektedir. Korumacı cinsiyetçilikte ataerkillik, erkeğin zayıf olan kadını korumasını; cinsiyetler arası farklılaştırma, kadın ile erkeğin rolleriyle birbirini tamamlamasını, heteroseksüellik ise, kadına karşı cinsel ihtiyacı içermektedir.

Sakallı-Uğurlu'ya (2002) göre, erkekler, kadınlarla karşılaştırıldığında, daha yüksek düşmanca cinsiyetçilik düzeyine sahiptir. Çinli ve Avrupalı- Amerikalı kadınları karşılaştıran bir çalışmada (Kinias ve Kim, 2011), Çinli kadınların diğerlerine oranla, cinsiyet eşitsizliğini daha az adaletsizlik olarak gördüğü belirtilmektedir. Türkiye'de yapılan bir çalışmada (Sakallı-Uğurlu, 2010), düşmanca cinsiyetçiliğin doğal bilimlerde kadınlara yönelik tutumları yordadığı ifade edilmektedir. Sistemi meşrulaştırma açısından incelendiğinde ise, toplumsal cinsiyete yönelik sistemi meşrulaştırma ile düşmanca cinsiyetçilik (Doğulu, 2012; Ercan, 2009) ve korumacı cinsiyetçilik arasında pozitif yönde ilişki olduğu görülmektedir (Doğulu, 2012). Bu doğrultuda, çelişik duygulu cinsiyetçilik ve kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar arasında negatif yönde bir ilişki beklenirken, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma arasında pozitif yönde bir ilişki beklenmektedir.

Aktarılan bu bilgiler ile, dünya genelinde ve bu araştırmada yer alan iki ülkede (Makedonya ve Türkiye), kadının çalışma yaşamının benzer özellikleri olduğu söylenebilmektedir. Ancak, bahsedilen devlet raporları incelendiğinde, Türkiye ve Makedonya arasında kadınların çalışmasına yönelik tutumların farklılık göstereceği düşünülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye Türkü katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarının, Makedonya Türkü katılımcıların tutumlarından daha olumlu olması beklenmektedir.

Bu araştırmada, söz konusu tutumların Makedonya ve Türkiye örneğinde, ülkelerin bireycilik-toplulukçuluk düzeyleri açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Ek olarak, tutumların, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma ve çelişik duygulu cinsiyetçilik ile ilişkisinin de ele alınması araştırmanın amaçları arasındadır. Amacı ve yukarıda aktarılan bilgiler doğrultusunda araştırmada sınanacak olan denenceler aşağıda sıralanmıştır.

Araştırmanın Denenceleri

- 1- Türkiye örnekleminde, Makedonya örneklemini ile karşılaştırıldığında, kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar daha olumlu, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma düzeyi ve korumacı cinsiyetçilik ile düşmanca cinsiyetçilik düzeyleri daha düşüktür.
- 2- Türkiye ve Makedonya Cumhuriyeti örneklemlerinde, kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar ile toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma, toplulukçuluk, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik değişkenleri arasında negatif yönde ve anlamlı ilişki bulunmaktadır.
- 3- Türkiye ve Makedonya Cumhuriyeti örneklemlerinde kadınların çalışmalarına yönelik tutumları, toplulukçuluk, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik değişkenleri negatif yönde yordamaktadır.
- 4- Türkiye ve Makedonya Cumhuriyeti örneklemlerinde, kadın katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumları erkeklerden daha olumludur.
- 5- Makedonya Cumhuriyeti örnekleminin toplulukçuluk düzeyi, Türkiye örnekleminin toplulukçuluk düzeyinden daha yüksektir.

Araştırmanın Önemi

Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde, kültürler arası karşılaştırmalarda benzer kültürel özelliklere sahip Güneydoğu Avrupa ülkelerine çok sık yer verilmediği düşünülmektedir. Var olan çalışmalar ise psikoloji alan yazının dışında kalmaktadır. Bu çalışmada, bireyci bir kültürle karşılaştırıldığında ortak özelliklere sahip olabilecek iki kültürün karşılaştırılması ve gözlenecek farklılığın söz konusu tutumla ilişkili olup olmadığı incelenecektir.

Yöntem

Örneklem

Araştırmanın örneklemini Türkiye Türkü 216 katılımcı ve Makedonya Türkü 127 katılımcı oluşturmaktadır. Türkiye örnekleminde ulaşılan katılımcıların 133’ünü (% 61.6) kadınlar, 81’ini (% 37.5) erkekler oluşturmaktadır. Bu örneklemin

yaş ortalaması 29.53 (S = 8.44)'tür. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde, katılımcıların % 68.5'inin üniversite mezunu olduğu görülmektedir (% 68.5). Makedonya örnekleminde ulaşılan katılımcıların ise 62'sini (% 48.8) kadınlar, 65'ini (% 51.2) erkekler oluşturmaktadır. Bu örneklemin yaş ortalaması ise 30.46 (S = 9.28)'dir. Makedonyalı katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde ise, Türkiye örneklemine benzer şekilde, katılımcıların % 51.2'sinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Bu formda, katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyo-ekonomik düzey gibi kişisel bilgilerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Kadınların Çalışmalarına Yönelik Tutum Ölçeği: Katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarını belirleyebilmek amacıyla Kuzgun ve Sevim (2004) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. 15 maddeden oluşan ölçek, 5 dereceli (1-Kesinlikle Katılıyorum / 5-Kesinlikle Katılmıyorum) Likert türündedir. Ölçeğin her maddesinin toplam puan ile korelasyonunun .30'un üzerinde olduğu belirtilmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .93'tür. Bu çalışmada elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise Türkiye örneklemini için .89, Makedonya örneklemini için .86'dır.

Bireycilik-Toplulukçuluk Ölçeği (INDCOL): Singelis ve arkadaşları (1995) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe uyarlaması Wasti ve Erdil (2007) tarafından yapılmıştır. 37 maddeden oluşan ölçek, 7 dereceli (1-Tamamen katılmıyorum/7-Tamamen katılıyorum) Likert türündedir. Ölçek bireycilik-toplulukçuluk boyutunun yanı sıra, dikey bireycilik, dikey toplulukçuluk, yatay bireycilik ve yatay toplulukçuluk boyutunu ölçmektedir. Ölçekte elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı dikey bireycilik için .82, yatay bireycilik için .81, dikey toplulukçuluk için .73 ve yatay toplulukçuluk için .80 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğin bireycilik-toplulukçuluk boyutu kullanılmıştır. Türkiye örnekleminde elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı bireycilik için .81, toplulukçuluk için .80'dir. Makedonya örnekleminde elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ise bireycilik için .86, toplulukçuluk için .92 şeklindedir.

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği: Kay ve Jost (2003) tarafından geliştirilen sistemi meşrulaştırma ölçeği, Jost ve Kay (2005) tarafından cinsiyet eşitsizliklerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Türkçeye Işık (akt., Ercan, 2009) tarafından çevrilen ölçek, Ercan (2009) tarafından kullanılmıştır. 6

sorudan oluşan ölçek 7 dereceli (1-kesinlikle katılmıyorum/7-kesinlikle katılıyorum) Likert türündedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı Türkiye örneklemini için .70 ve Makedonya örneklemini için .49 olarak bulunmuştur.

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Ölçek Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilmiştir. 22 maddeden oluşan ölçek, 6 dereceli (1-Tamamen katılmıyorum/6-Tamamen katılıyorum) Likert türündedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Sakallı-Uğurlu (2002) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları, düşmanca cinsiyetçilik için .87 ve korumacı cinsiyetçilik için .78 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada, Türkiye örnekleminde elde edilen Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları, düşmanca cinsiyetçilik için .90 ve korumacı cinsiyetçilik için .86'dir. Makedonya örnekleminde ise Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları, düşmanca cinsiyetçilik için .84 ve korumacı cinsiyetçilik için .83 şeklindedir.

İşlem

Türkiye ve Makedonya örnekleminde yer alan katılımcılara çevrim içi anket sitesi olan <http://www.surveey.com> aracılığıyla ulaşılmıştır. Katılımcılar araştırmaya gönüllü olarak katılmışlardır. Ölçeklerden önce verilen bilgilendirilmiş onam formu ile katılımcılara çalışma hakkında bilgi verilmiş ve rahatsızlık duyduklarında çalışmadan ayrılacakları belirtilmiştir. Katılımcıların ölçekleri doldurmaları yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür.

Bulgular

Türkiye Örneklemini İçin Elde Edilen Bulgular

Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar, bireycilik ve toplulukçuluk, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma ve çelişik duygulu cinsiyetçilik (korumacı cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik) değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson Tekniği kullanılarak korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen korelasyonlar Tablo 1'de sunulmuştur. Tablo 1'e bakıldığında, kadınların çalışmalarına yönelik tutumların bireycilik ile pozitif yönde, toplulukçuluk ile negatif yönde ve anlamlı ilişkiler gösterdiği görülmektedir. Aynı zamanda, kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar ile toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik arasında negatif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Korumacı cinsiyetçilik ile

bireycilik ve toplulukçuluk değişkenleri arasında pozitif yönde ilişkiler görülürken, düşmanca cinsiyetçilik ile toplulukçuluk değişkeni arasında pozitif yönde ilişki görülmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma ile çelişik duygulu cinsiyetçilik arasındaki ilişkiler incelendiğinde, bu değişkenin hem düşmanca hem de korumacı cinsiyetçilik ile pozitif yönde ilişkili olduğu ifade edilebilmektedir.

Tablo 1. Türkiye Örnekleminde Elde Edilen Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6
1. Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar	-					
2. Bireycilik	.17*	-				
3. Toplulukçuluk	-.28**	.16*	-			
4. Toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma	-.55**	-.09	.26**	-		
5. Düşmanca cinsiyetçilik	-.54**	.10	.47**	.55**	-	
6. Korumacı cinsiyetçilik	-.39**	.18**	.44**	.36**	.55**	-

* p<.05, ** p<.01

(1) Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar, (2) Bireycilik, (3) Toplulukçuluk, (4) Toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma, (5) Düşmanca cinsiyetçilik, (6) Korumacı cinsiyetçilik

Aktarılan bu ilişkiler doğrultusunda, Türkiye’de kadınların çalışmalarına yönelik tutumları yordayan değişkenleri inceleyebilmek amacıyla aşamalı hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizine ilk olarak cinsiyet, yaş, eğitim, sosyo-ekonomik düzey gibi demografik değişkenler dâhil edilmiştir. Analize ikinci olarak, bireycilik ve toplulukçuluk değişkenleri, üçüncü olarak toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma değişkenleri eklenmiştir. Son aşamada ise düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik değişkenleri analize eklenmiştir. Bulgular tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2’den görüleceği gibi, regresyon analizi sonucunda, denkleme ilk sırada cinsiyet girmiştir. Buna göre, kadın katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu söylenebilmektedir ($F_{1-203} = 28.19$, $p < .01$). Analiz sonucuna göre, kadınların çalışmalarına yönelik tutumları,

toplulukçuluk, negatif yönde yordarken ($F_{1-202} = 9.40, p < .01$), bireycilik pozitif yönde yordamaktadır ($F_{1-201} = 6.35, p < .05$). Ek olarak, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma ve düşmanca cinsiyetçilik değişkenlerinin de kadınların çalışmalarına yönelik tutumları negatif yönde yordadığı görülmektedir ($F_{1-200} = 54.80, p < .01$; $F_{1-199} = 21.13, p < .01$).

Tablo 2. Türkiye Örnekleminde Kadınların Çalışmalarına Yönelik Tutumları Yordayan Değişkenler

Değişkenler (Regresyon denkleminde giriş sırasına göre)	B	Beta	R ²	R ² değ	Hata Varyansı (s.d)	t	F
Cinsiyet	-1.64	-.08	.12	.12	1-203	-1.31	28.19**
Toplulukçuluk	-.05	-.04	.16	.04	1-202	-.71	19.38**
Bireycilik	.19	.16	.19	.03	1-201	2.90**	15.38**
Toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma	-.47	-.32	.36	.18	1-200	-4.85**	28.32**
Düşmanca cinsiyetçilik	-.29	-.34	.42	.06	1-199	-4.60**	29.16**

* $p < .05$; ** $p < .01$

Makedonya Örneklemini İçin Elde Edilen Bulgular

Makedonya örneklemini için elde edilen korelasyon katsayıları Tablo 3’de gösterilmiştir. Tablo 3’ten görüleceği gibi, kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar, bireycilik, toplulukçuluk ile pozitif yönde; düşmanca cinsiyetçilik ile negatif yönde ilişkilidir. Ayrıca düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik değişkenlerinin toplulukçuluk ve bireycilik ile ilişkili olduğu görülmektedir. Türkiye örneklemini için yapılan analize benzer olarak, bu analizde de toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma değişkeni, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik ile pozitif yönde ilişkilidir.

Önceki bölümde de aktarıldığı gibi, Makedonya örnekleminde kadınların çalışmalarına yönelik tutumları hangi değişkenlerin yordadığını incelemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır (Tablo 4). Tablo 4’te görüldüğü gibi,

Tablo 3. Makedonya Örnekleminde Elde Edilen Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6
1.Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar	-					
2.Bireycilik	.23**	-				
3.Toplulukçuluk	.24**	.76**	-			
4.Toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma	-.02	.14	.11	-		
5.Düşmanca cinsiyetçilik	-.21*	.41**	.32**	.21*	-	
6.Korumacı cinsiyetçilik	.05	.50**	.49**	.20*	.58**	-

* p<.05, ** p<.01

(1) Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar, (2) Bireycilik, (3) Toplulukçuluk, (4) Toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma, (5) Düşmanca cinsiyetçilik, (6) Korumacı cinsiyetçilik

Türkiye’de elde edilen bulguya benzer şekilde, kadın katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumları erkeklerin tutumlarından daha olumludur ($F_{1-124} = 11.21$, $p < .01$). Eğitim düzeyi değişkeni ve bireycilik, kadınların çalışmalarına yönelik tutumları pozitif yönde yordamaktadır ($F_{1-123} = 8.87$, $p < .01$; ($F_{1-122} = 4.17$, $p < .05$). Son olarak, düşmanca cinsiyetçiliğin, kadınların çalışmalarına yönelik tutumları negatif yönde yordadığı söylenebilmektedir ($F_{1-121} = 12.04$, $p < .01$).

Değişkenlerin Kültür ve Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması

Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar, bireycilik, toplulukçuluk, toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik değişkenlerinin kültür ve cinsiyete bağlı olarak değişip değişmediğini incelemek amacıyla 2 (Türkiye-Makedonya) X 2 (kadın-erkek) faktöriyel desenine uygun çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmıştır. Yapılan analiz doğrultusunda, cinsiyet (Wilks’ $\lambda = .83$, $F_{8-330} = 8.48$, $p < .001$, $\eta^2 = .17$) ve kültür (Wilks’ $\lambda = .72$, $F_{8-330} = 16.15$, $p < .001$, $\eta^2 = .28$) temel etkileri ve cinsiyet x kültür etkileşim etkisinin (Wilks’ $\lambda = .95$, $F_{8-330} = 2.38$, $p < .05$, $\eta^2 = .05$) anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Makedonya Örnekleminde Kadınların Çalışmalarına Yönelik Tutumları Yordayan Değişkenler

Değişkenler (Regresyon denklemine giriş sırasına göre)	B	Beta	R ²	R ² değ	Hata Varyansı (s.d)	t	F
Cinsiyet	-5.30	-.26	.08	.08	1-124	-3.19	11.21**
Eğitim	1.64	.20	.15	.06	1-123	2.38	10.40**
Bireycilik	.28	.31	.17	.03	1-122	3.41	8.50**
Düşmanca cinsiyetçilik	-.33	-.31	.25	.08	1-121	-3.47	9.96**

*p< .05; **p< .01

Tablo 5'teki cinsiyet temel etkisine ait sonuçlar incelendiğinde, kadın katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarının erkek katılımcılardan daha olumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca analiz sonunda, erkeklerin toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma ve düşmanca cinsiyetçilik düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bulgular kültür temel etkisi açısından incelendiğinde (bkz. Tablo 5), Türkiye örnekleminde yer alan katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu ve bireycilik düzeylerinin Makedonya örneklemindeki katılımcılardan daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Makedonya örnekleminde yer alan katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik düzeyleri ise Türkiye örnekleminde yer alan katılımcılardan daha yüksektir.

Tablo 5. Cinsiyet ve Kültür Temel Etkisine İlişkin MANOVA Bulguları

Araştırma Değişkenleri		Cinsiyet Temel Etkisi			
		Kadın N=195	Erkek N=146	F ₍₁₋₃₄₁₎	η ²
Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar	$\bar{X}$ S	61.70 9.86	54.28 10.17	36.07**	.10
Toplumsal cinsiyete dayalı sistemi	$\bar{X}$ S	20.47 6.59	24.87 6.97		
meşrulaştırma	$\bar{X}$ S	34.76 11.23	42.85 9.82	32.75**	.09
Düşmanca cinsiyetçilik	$\bar{X}$ S				
		Kültür Temel Etkisi			
		Türkiye N=214	Makedonya N=127	F ₍₁₋₃₄₁₎	η ²
Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar	$\bar{X}$ S	61.16 9.96	54.08 10.29	32.26**	.09
Bireycilik	$\bar{X}$ S	64.90 8.60	59.46 11.14		
Toplumsal cinsiyete dayalı sistemi	$\bar{X}$ S	19.91 6.79	26.46 5.51	75.04**	.18
meşrulaştırma	$\bar{X}$ S	36.23 11.86	41.57 9.63		
Düşmanca cinsiyetçilik	$\bar{X}$ S	40.56 11.19	46.17 9.52	18.36**	.05
Korumacı cinsiyetçilik	$\bar{X}$ S				

*p< .05; **p< .01

Bulgular, cinsiyet x kültür etkileşim etkisi açısından incelendiğinde, Türkiye örnekleminde yer alan kadın katılımcıların toplulukçuluk düzeylerinin (Ort. = 67.73, SE = 1.50) Türkiye örnekleminde yer alan erkek katılımcıların toplulukçuluk düzeylerinden (Ort. = 71.49, SE = 1.49, p < .05) daha düşük olduğuna rastlanmıştır. Aynı zamanda, Türkiye örnekleminde yer alan erkek katılımcıların düşmanca cinsiyetçilik (Ort. = 42.71, SE = 1.45) ve korumacı cinsiyetçilik (Ort. = 43.31, SE = 1.47) düzeyleri, Türkiye örnekleminde yer alan kadın katılımcıların düşmanca cinsiyetçilik (Ort. = 43.31, SE = 1.45, p<.001) ve korumacı cinsiyetçilik (Ort. = 38.88, SE = 1.47, p < .01) düzeylerinden daha yüksektir.

Tartışma

Bu araştırmada, aynı etnik kimlik ve kültüre sahip iki ülke toplumunun, bireycilik ve toplulukçuluk düzeyleriyle ilişkili olarak, kadınların çalışmalarına olan yaklaşımlarının farklılaşabileceği düşünülmüştür. Araştırma temel olarak, kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarda Türkiye’de ve Makedonya’da yaşamakta olan Türkler arasında bir farklılığın olup olmadığını incelemek amacıyla yürütülmüştür. Bu doğrultuda, araştırmada yer alan değişkenler (kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar, bireycilik, toplulukçuluk, toplumsal cinsiyete bağlı sistemi meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik) arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Türkiye ve Makedonya örneklemleri için ayrı ayrı korelasyon analizi yapılmıştır. Daha sonra her iki örnekleme, kadınların çalışmalarına yönelik tutumları hangi değişkenlerin yordadığını incelemek amacıyla regresyon analizi yürütülmüştür.

Türkiye örnekleminde, kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar, bireycilik ile pozitif yönde, toplulukçuluk ile ise negatif yönde ilişkidir. Elde edilen bu bulgu, toplulukçuluk düzeyi yüksek olan bireylerin geleneksel rollerini de sürdürdükleri (Hofstede, 1980; Hui ve Triandis, 1986) düşüncesini doğrulayan niteliktedir. Nitekim, bu konuda yapılmış çalışmalar (Bebekoğlu ve Wasti, 2002; Dayıoğlu ve Kırdar, 2010; Günindi-Ersöz, 1997; Toksöz, 2007), kadınların çalışma yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen bir nedenin, kadınlardan geleneksel rollerini sürdürmelerinin beklenmesi olduğunu göstermişlerdir. Kadınların çalışmalarına yönelik tutumların, Makedonya örnekleminde ise hem bireycilik ile hem de toplulukçuluk ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Bu bulgu, Makedonya örnekleminde ulaşılan kişilerin toplulukçuluk özelliklerinin yanında bireycilik özelliklerini de taşıyabileceklerini düşündürmüştür. Göregenli’nin (1995) de belirttiği gibi, geçiş döneminde olan kültürler hem bireyci hem de toplulukçu özellikler taşıyabilmektedir. Bireyler, sistemin meşrulaştırılması ile içinde bulundukları durumların sürdürülmesini sağlamaktadır. Böylece var olan durumları değiştirmek konusundaki çelişkilerden kurtulmaktadırlar (Jost ve Banaji, 1994; Jost ve Hunyady, 2002). Başka bir ifade ile bireyler, sistemi meşrulaştırarak içinde bulundukları yapının ve düzenin devamını sağlar. Mevcut yapıyı değişimden uzak tutarak ortaya çıkabilecek muammanın, bilinmezliğin önüne geçerler veya geçmeye çalışırlar. Bireylerce meşrulaştırılan sistem ise bir devlet organı olabileceği gibi, ataerkil aile yapısı, içinde yaşanan bir köyün geleneksel dokusu, bir dayanışma topluluğu veya bir akran grubu da olabilir. Çalışma sonucu elde edilen veriler, sistemi meşrulaştıran bireylerin toplumsal cinsiyet konusundaki eşitsizlikleri de içselleştireceklerini düşündürmektedir. Araştırmanın Türkiye örnekleminde elde edilen bulgular da toplumsal cinsiyet konusunda sistemi meşrulaştıran bireylerde

kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarının daha olumsuz olduğunu göstermektedir.

Kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar, hem Türkiye hem de Makedonya örneğinde düşmanca cinsiyetçilik ile negatif yönde ilişkilidir. Yani bireylerin düşmanca cinsiyetçilik düzeyleri düştükçe kadınların çalışmalarına yönelik tutumları daha olumlu hale gelmektedir. Korumacı cinsiyetçilik ise sadece Türkiye örneğinde kadınların çalışmalarına yönelik tutumlar ile negatif yönde ilişki göstermiştir. Glick ve Fiske'e (1996) göre, iki cinsiyetçilik türü (korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik) de kadının erkekten daha alt seviyede olduğu iddiasındadır. Bu düşünceyle alakalı olarak, cinsiyetçi özellikler taşıyan bireyler, kadının erkeklerle eşit şartlar ve konumlarda olmasını kabul etmeme, bunun yanı sıra da geleneksel rollerinden uzaklaşmamasını sağlama eğilimi sergilemektedirler. Nitekim bu türde bir düşünce yapısına sahip bireylerde geleneksel rolleri sürdürmeleri beklenen kadınların çalışma yaşamlarında var olmaları çok da hoş karşılanacak bir husus olmamaktadır.

Türkiye örneğinde kadınların çalışmalarına yönelik tutumları yordayan değişkenler incelendiğinde, ilk sırada cinsiyet değişkeninin var olduğu görülmüştür. Bu çalışmada da daha önce yapılmış araştırmalarla tutarlı olarak (Çıtak, 2008; Quliyeva, 2012), kadın katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarının erkeklerden daha olumlu olduğu bulunmuştur. Kadınlar açısından toplumsal rollerin algılanmasında yaşanan dönüşüm ile çalışma yaşamında meydana gelen gelişmeler, kadınların iş yaşamına daha olumlu bir tavır geliştirmelerine yol açmış olabilir. Erkekler ise kadınların çalışma yaşamında var olmalarıyla birlikte, geleneksel rollerde meydana gelebilecek farklılıklara odaklanmış olabilirler. Zira kadınların iş yaşamına dahil olmaları, erkek zihniyetinde hem istihdam alanında bir daralmaya (iş dünyasına kadın çalışanların istihdamı ile iş sahasının daralmaya başlaması gibi) yol açacak, hem kültürel alışkanlıklar itibarıyla "alt kategori"ye yerleştirilen kadının erkeklerle eşit şartlara sahip olmasının önü açılacak hem de ataerkil aile yapısında bir kırılmayı (ev hanımı bir anne modeli yerine çalışan anne modeli veya "gelinlik kız"ın "koca evi"ne gitmek yerine okula gitmeyi seçmesi gibi) beraberinde getirecektir. Böylesi bir düşünce yapısı da erkek katılımcıların kadınların çalışma yaşamlarına yönelik daha olumsuz tutumlar geliştirmelerine yol açabilmektedir.

Regresyon analizi sonucunda, kadınların çalışmalarına yönelik tutumları, toplulukçuluğun negatif yönde, bireyciliğin ise pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Bu bulgu da cinsiyet değişkenine benzer şekilde açıklanabilmektedir. Toplulukçu bireyler, toplumda var olan geleneksel rollerin sürdürülmesini savunmaktadırlar. Bunun tersi olarak ise bireycilik özelliği taşıyan bireyler için daha çok özerklik, bireysel ihtiyaç ve amaçlar gibi özellikler ön plandadır (Hui ve Triandis, 1986).

Kültüre ait bu türdeki özellikler ise bireylerin tutumlarına yön verecektir. Nitekim yapılan kültürel çalışmalar (Fetahi-Vehabi ve Spasenoska, 2011; Quliyeva, 2012), kültürel özelliklerin kadınların çalışma yaşamına yönelik tutumlarla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Kadınların çalışmalarına yönelik tutumları negatif yönde yordayan diğer bir değişken ise toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırmadır. Sistemi meşrulaştırma kuramına göre (Jost ve Banaji, 1994), sistemi meşrulaştırma edimi cinsiyet rollerinin onaylanmasına neden olmaktadır. Sistemin meşrulaştırılması ile bu rollerin içselleştirilmesi kadınların çalışmalarına yönelik tutumları olumsuz yönde etkileyecektir.

Ek olarak bu araştırmada, düşmanca cinsiyetçiliğin kadınların çalışmalarına yönelik tutumları negatif yönde yordadığı bulunmuştur. Düşmanca cinsiyetçilik özelliği taşıyan bireylerin, kadının erkekten daha alt statüde olduğuna inandıkları, kadını zayıf ve düşük seviyede gördükleri düşünüldüğünde (Glick ve Fiske, 1996) bu bulgu beklenen yöndedir. Bu özellikteki kişiler, kadının çalışma yaşamı dışında kalmaları gerektiğine, kadınların iş yaşamında başarılı olamayacaklarına inanmaktadırlar.

Türkiye örnekleminde elde edilen bulgulara benzer olarak, Makedonya örnekleminde de kadınların çalışmalarına yönelik tutumları ilk olarak cinsiyet değişkeni yordamaktadır. Bu bulguya göre, Makedonya’da da erkek katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumları kadınlardan daha olumsuzdur. Konuyu ele alan çalışmalar (Fetahi-Vehabi ve Spasenoska, 2011; Michovska ve Dimitrijevska, 2013) incelendiğinde, Makedonya’daki çalışma yaşamlarında gözle görülür bir cinsiyet eşitsizliğinin var olduğu ortaya çıkmaktadır. Burada, sürmekte olan toplumsal kalıpyargıların kadınların çalışma yaşamına olumsuz yönde etkilediğini de ilave etmek gerekir. Yine bahsi geçen çalışmalar, iş hayatında kadın çalışanlara nazaran erkeklerin daha avantajlı duruma sahip olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yapılan analizler sonucu elde edilen bulgularda erkeklerin bu konudaki tutumlarının daha olumsuz olduğu gerçeği doğru ve beklenen bir hususu yansıtır. Bulgular, Makedonya örnekleminde, eğitim düzeyinin kadınların çalışmalarına yönelik tutumları pozitif yönde yordadığını ortaya koymaktadır. Buna göre, Makedonya örneklemindeki bireylerin (katılımcıların) eğitim düzeyi⁴ arttığı

⁴ Makedonya’da Türkçe eğitim konusunda detaylı bilgi için bkz: Hasan, Elvin. (2012). “Ana Dilde Eğitim Hakkı”. <http://www.ufukdernegi.org/yazarlar/elvin-asan/91-ana-dilde-eitim-hakk-.html> [Erişim: 19 Ocak 2014]

ölçüde kadının çalışma yaşamına katılımını destekleme, başka bir ifade ile kadının çalışma yaşamındaki katılımını olumlama düzeyi artmaktadır. Bu bağlamda, araştırma sonucu ortaya çıkan bulgularla ülke gerçekliğini ilişkilendirerek yorumlama imkanı, ülkenin istatistiki veriler konusunda yaşadığı sorunlar (nüfus sayımlarının güncellenememesi, buna bağlı olarak etnik farklılıklar temelinde ve cinsiyetlerine göre işe ve eğitime erişim oranlarının ortaya konulamaması) nedeniyle pek de mümkün olmamaktadır. Sadece Makedonya Türkleri üzerinde durulacak olursa, Makedonya Devleti diğer etnik topluluklara tanıdığı ana dilde eğitim hakkını Makedonya Türklerine de tanımaktadır. Ancak Türk nüfusunun özellikle Arnavutlar gibi diğer etnik topluluklara nazaran dağınık bir yerleşim yapısı sergilemeleri, nüfusun niceliksel olarak kabarık bir topluluğun önüne geçmekte, buna bağlı olarak da kimi bölgelerde Türk nüfusa rağmen Türkçe sınıfların açılmasına engel olmaktadır. Bu da Türklerin farklı dillerde (özellikle de Makedonca) eğitim almalarına veya eğitimsiz kalmalarına yol açmaktadır. Doğa Makedonya Türkleri buna örnektir. Doğu Makedonya Türkleri, ilkokulun 1-4 sınıflarında Türkçe eğitim görmekte, devamını ya Makedonca dilinde sürdürmekte ya da eğitimlerine ara vermekte veya eğitim hayatlarını sonlandırmaktadır (Arif, 2008; Adiller, 2011; Hasan, 2012). Eğitim öğretimde yaşanan sorunlar bölge Türklerinin tamamını etkilemekle birlikte en büyük etkiyi de kız öğrenciler yaşamaktadır. Arif'e göre (2008), kırsal bölgelerdeki öğrenciler özellikle de kız çocukları ilkokul 4. sınıftan sonra eğitimlerine devam edememektedirler. Mevcut durum, kız çocuklarının eğitim düzeylerini düşük seviyede gösterdiği gibi, eğitimsizliğin yanında kalıplaşmış önyargılar ("Kız dediğin evde oturur.", "Kadın dediğin çocuğuna bakar, dışarı çıkmaz."), Makedonya Türkleri özelinde var olan geleneksel toplum düzeni özellikle de Doğu Makedonya bölgesindeki düzen (Kadının ev içi işlerle uğraşmasını şart koşan geleneksel pratikler) ve ekonomik gereksinimler (ücretsiz aile işçisi olarak büyük veya küçük baş hayvana bakma veya tarlaya tütün ekimine gitme gibi) kızları çalışma yaşamından uzak tutmaktadır (Adiller, 2011). Dolayısıyla teoride ortaya konan Makedonya örnekleminde kadının çalışmasına yönelik olumsuz tutum geliştirildiği bulgusu, pratikteki uygulamalarıyla destek bulmaktadır.

Türkiye örneklemine benzer şekilde, Makedonya örnekleminde de bireyciliğin söz konusu tutumları pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Özerklik, bireyin kendi isteklerine önem vermesi, bireysel tutumların ön planda tutulması gibi bireyci kültür özellikleri, kadınların çalışma yaşamına daha olumlu yaklaşılmasına izin verecektir. Bu kişiler, kadınları toplumsal rollerinden bağımsız olarak düşünebilmekte, çalışmalarına olumlu bakabilmektedirler. Bu örnekleimde ayrıca, düşmanca cinsiyetçiliğin, tutumları negatif yönde yordadığı görülmüştür. Türkiye örnekleminde değinildiği gibi, düşmanca cinsiyetçilik düzeyi yüksek olan bireyler, kadını daha yetersiz görmektedir (Glick ve Fiske, 1996). Bu ve benzeri inanışlar ise kadınlara yönelik tutumların daha olumsuz olmasını beraberinde getirebilmektedir.

Araştırmada yapılan 2 (Türkiye-Makedonya) X 2 (kadın-erkek) faktöriyel desenine uygun çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda, kültür temel etkisinde, Türkiye örnekleminde yer alan katılımcıların kadınların çalışmalarına yönelik tutumlarının Makedonya örnekleminde yer alan katılımcıların tutumlarından daha olumlu olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Türkiyeli katılımcıların bireycilik düzeyleri de Makedonyalı katılımcılardan daha yüksektir. Bu iki bulgunun birbiriyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Daha bireyci özellikler taşıdığı görülen Türkiye örneklemindeki katılımcılar, kadınların da erkekler kadar çalışma yaşamında yer almaları gerektiğini düşünüyor olabilir. Nitekim, Makedonya'yı ele alan çalışmalar (Adiller, 2011; 2015; Jancheva, 2011; King, 2003), ülkenin bireyci özelliklerden ziyade toplulukçu özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Daha önce de aktarıldığı gibi, aile yapısının korunması, geleneklerin sürdürülmesi gibi toplulukçu özellikler, kadınlara yönelik daha olumsuz tutumlara neden olabilecektir.

Makedonya örnekleminin ise toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik düzeyleri, Türkiye örnekleminden daha yüksektir. Alan yazında (Thorisdottir, Jost, Livatan ve ShROUT, 2007; Toorn, Tyler ve Jost, 2011), geleneksel rolleri sürdüren ve değişime kapalı olan bireylerin sistemi daha meşru algıladıkları belirtilmektedir. Bu anlamda Makedonya'da yaşamakta olan Türklerin, dil ve kültür anlamında korumacı bir nitelik sergileyerek değişime direndikleri veya direnmeye çalıştıkları söylenebilir (Adiller ve Aliova, 2013). Makedonya'da var olan düzenin sürdürülmesi eğilimi, Türkiye ile karşılaştırıldığında, sistemin daha meşru algılanmasına yol açabilecektir. Ek olarak, Makedonya örnekleminin düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik düzeyleri de Türkiye örnekleminden daha yüksektir. Korumacı cinsiyetçilik (Glick ve Fiske, 1996), kadının korunması, sevilmesi gibi tutumlara sahipmiş gibi görünse de düşmanca cinsiyetçiliğe benzer olarak kadının erkeğe göre daha düşük seviyede olduğunu kabul etmektedir. Korumacı cinsiyetçilik daha iyimser görünmesine karşın iki cinsiyetçilik türü de ataerkillikle ilişkilidir. Ataerkillik (*patriarchy*), Fortier'in (1975) ifade ettiği şekliyle, erkeklerin kadınlara ve çocuklara sahip olduğu ve onları yönettiği bir ilişki sistemine denk gelmektedir. Bu da bir anlamda erkeğin ekonomik ve politik üstünlük sağlaması gerektiği düşüncesini pekiştirmektedir. Türkiye örnekleminin daha bireyci özellikler taşıdığı göz önüne alındığında bu bulgular şaşırtıcı olmamaktadır. Nitekim kültürel karşılaştırma yapan bir çalışmada (Kinias ve Kim, 2011), daha toplulukçu özellik gösteren kültürde, cinsiyet eşitliğine daha az önem verildiği bulunmuştur.

Analiz sonuçları cinsiyet temel etkisi açısından incelendiğinde, alanyazın ile tutarlı olarak (Çıtak, 2008; Quliyeva, 2012) kadın katılımcıların erkeklere oranla, kadınların çalışmalarına yönelik daha olumlu tutumlara sahip olduğu görülmüştür. Önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, günümüzde kadınların çalışma yaşamında

daha fazla yer aldıkları bir gerçektir. Özellikle artan eğitim düzeyi ile beraber kadınlar, yeteri düzeyde olmasa da, kendilerine verilenlerden daha fazlasını ister hale gelebilmişlerdir. Erkeklerin ise sahip oldukları avantajlı konumları bırakmak istememeleri, kadınların çalışmalarına yönelik tutumları olumsuz yönde etkilerken, kadınların daha fazla özerklik kazanmak ve erkeklere olan bağımlılıklarından kurtulmak istemeleri, söz konusu tutumlara daha olumlu yaklaşımlarını sağlamaktadır.

Cinsiyet temel etkisi bulgularında, erkeklerin sistemi meşrulaştırma ve düşmanca cinsiyetçilik düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Düşmanca cinsiyetçilik açısından elde edilen bu bulgu önceki çalışmalarla (Glick ve ark., 2000, Sakallı-Uğurlu, 2002) da tutarlıdır. Jost, Burgess ve Mosso'a (2001) göre, avantajlı grup üyeleri, var olan sistem onlara hizmet ettiği için, bu sistemi meşru algılamaktadırlar. İçinde bulunulan toplumsal yapı göz önüne alındığında da erkeklerin kadınlara oranla avantajlı durumda oldukları bir gerçektir. Söz konusu bu durum, erkeklerin cinsiyet eşitsizliklerini de görmezden geleceğini düşündürmektedir. Bu bilgiler, erkek katılımcıların toplumsal cinsiyete dayalı sistemi meşru algılamalarını da açıklayacaktır.

Çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) sonucunda toplulukçuluk, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik değişkenlerinde, cinsiyet x kültür etkileşim etkisi bulunmuştur. Türkiye örnekleminde, erkek katılımcıların toplulukçuluk düzeyleri kadın katılımcılardan daha yüksektir. Hofstede'e (1980) göre, toplulukçuluk aileye, sosyal yapıya, örgüte bağlılığı beraberinde getirmektedir. Türk toplumunda erkeklerin, kadının dezavantajlı konumda olduğu toplumsal yapıyı sürdürmekte olmaları, toplulukçuluk düzeylerinin de yüksek olmasını etkileyecektir. Analiz sonuçlarına göre ayrıca, Türkiye örneklemindeki erkek katılımcıların düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik düzeyleri, kadınlardan daha yüksektir. Önceki araştırmalar (Dirilen-Gümüş ve Büyükşahin-Sunal, 2012; Schwartz ve Rubel, 2005; Schwartz ve Rubel-Lifschitz, 2009; Sönmez, 2014) incelendiğinde, erkeklerin güç yönelimlerinin de kadınlardan yüksek olduğu görülmektedir. Sürmekte olan toplumsal yapıda cinsiyet eşitsizliklerinin giderilememesi, erkeklerin birçok konuda kadınlardan baskın olması, erkeklerin güce sahip olmasını beraberinde getirmektedir. Erkeklerin söz konusu bu baskınlığı sürdürme istekleri, onların her iki cinsiyetçilik türündeki ortalamalarının kadınlardan yüksek olmasını açıklayacaktır.

Kaynaklar

- Adiller, S. (2011). *Doğu Makedonya Alikoç Köyü'nde evlilik ve yörük kadını*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adiller, S. ve Aliova, N. (2013). “Doğu Makedonya”da Kadınsallaşan Göçler ve Makedonya, Alikoç Köyü Örneği” *Uluslararası Katılımlı VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 02-05 Ekim 2013, Muğla, Türkiye.
- Arif, A. (2008). *Makedonya Cumhuriyeti'nin azınlık politikası ve eğitime etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bebekoğlu, G. ve Wasti, S. A. (2002). *Çalışan kadınlara yönelik cinsiyet temelli düşmanca davranışların sebepleri ve sonuçları üzerine bir araştırma*. 10. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi.
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların çalışmasına yönelik tutum: Cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye göre bir karşılaştırma*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çukur, C. Ş., de Guzman, M. R. ve Carlo, G. (2004). Religiosity, values, and horizontal and vertical individualism-collectivism: A study of Turkey, the United States, and the Philippines. *The Journal of Social Psychology*, 144(6), 613-634.
- Dayıoğlu, M. ve Kırdar, M. G. (2010). *Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler*. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı Ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu Sayı: 5
- Dirilen-Gümüş, Ö. (2011). Differences in system justification with respect to gender, political conservatism, socio-economic status and religious fundamentalism. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 2607–2611.
- Doğulu, C. (2012). *System justification and terror management: Mortality salience as a moderator of system-justifying tendencies in gender context*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ercan, N. (2009). *The predictors of attitudes toward physical wife abuse: Ambivalent sexism, system justification and religious orientation*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fetahi-Vehabi, M. ve Spasenoska, I. (2011). Determinants of The Female Employment Rate in the European Union in Comparison with Non-European Countries with Special Look in Republic of Macedonia. *European Studies Journal*, 2(2), 22-38.
- Fortier, L. (1975). Women, sex and patriarchy. *Family Planning Perspectives*. 7 (6), 278-281.
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491-512.
- Glick, P. ve Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychological Association*, 56(2), 109-118.
- Göregenli, M. (1995). Kültürümüz açısından bireycilik-toplulukçuluk eğilimleri: Bir başlangıç çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(35), 1-14.
- Günindi-Ersöz, A. (1997). *Cinsiyet rollerine ilişkin beklenti, tutum, davranışlar ve eşler arası sorumluluk paylaşımı (Kamuda çalışan yönetici kadınlar örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hasan, E. (2012). *Ana Dilde Eğitim Hakkı*. <http://www.ufukdernegi.org/yazarlar/elvin-asan/91-ana-dilde-eitim-hakk-.html> [Erişim: 19 Ocak 2014]
- Henry, P. J. ve Saul, A. (2006). The development of system justification in the developing world. *Social Justice Research*, 19(3), 365- 378.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Cross Cultural Research and Methodology Series. SAGE Publications:USA.
- Hui, C. H. ve Triandis, H. C. (1986). Individualism-Collectivism : A Study of Cross-Cultural Researchers. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 17(2), 225-248.
- Humans Rights Report (2013). *Country Reports on Human Rights Practices for 2013*.

- International Labour Organization, (2012). *Global employment trends for women*.
- International Labour Organization (2014). *Global Employment Trends*.
- İmamoğlu, E. O. ve Karakitapoğlu-Aygün, Z. (2006). Actual, ideal, and expected relatedness with parents across and within cultures. *European Journal of Social Psychology*, 36, 721-745.
- İmamoğlu, E. O., Küller, R., İmamoğlu, V. ve Küller, M. (1993). The Social Psychological Worlds of Swedes and Turks in and Around Retirement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 24(1), 26-41.
- Jancheva, A. (2011). *The correlation between Emotional Intelligence and Leadership Style(s) in hospitality leaders: A comparative study between Macedonia and Norway*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, University of Stavanger.
- Jost, J. T., ve Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33, 1–27.
- Jost, J. T., Burgess, D., ve Mosso, C. O. (2001). Conflicts of legitimation among self, group, and system: The integrative potential of status justification theory.
- Jost, J. T., ve Hunyady, O. (2002). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. *European Review of Social Psychology*, 13, 111–153.
- Jost, J. T., ve Hunyady, O. (2005). Antecedents and consequences of system-justifying ideologies. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 260– 265.
- Jost, J. T., ve Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: Consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(3), 498–509.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1997). Individualism and collectivism. J. W. Berry, M. H. Segall ve Ç. Kağıtçıbaşı, (Ed.), *Handbook of Cross-Cultural Psychology* içinde (1-50). Allyn & Bacon.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). Autonomy and Relatedness in Cultural Context : Implications for Self and Family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 403-422.

- Kinias, Z. ve Kim, H. S. (2011). Culture and gender inequality: Psychological consequences of perceiving gender inequality. *Group Processes and Intergroup relations*, 15(1), 89-103.
- King, K. M. (2003). *The relationship between participation in goal setting, company size and performance, commitment, acceptance and job satisfaction in the united states and macedonia*. Electronic Theses and Dissertations.
- Kuzgun, Y. Ve Sevim, S. A. (2004). Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 14-2.
- Michovska-Raleva, A. ve Dimitrijevska, T. (2013). Gender equality in EU: How does Macedonia compare? *Center for Research and Policy Making*, 1-9.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39.
- Pişkin, M. (1996). *Self-esteem and locus of control of secondary school children both England and Turkey*. Yayınlanmamış doktora tezi, University of Leicester
- Rankin, L. E., Jost, J. T. ve Wakslak, C. J. (2009). System justification and the meaning of life: Are the existential benefits of ideology distributed unequally across racial groups? *Social Justice Research*, 22, 312-333.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 47-58.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2010). Ambivalent Sexism, Gender, and Major as Predictors of Turkish College Students' Attitudes Toward Women and Men's Atypical Educational Choices. *Sex Roles*, 62, 427-437.
- Schwartz, S. H., ve Rubel, T. (2005). Sex differences in value priorities: Cross-cultural and multimethod studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010– 1028.
- Schwartz, S. H., ve Rubel-Lifschitz, T. (2009). Cross-national variation in the size of sex differences in values: Effects of gender equality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(1), 171–185.
- Sönmez, B. (2014). *Politik güven: Dindarlık, yetkecilik, sistemi meşrulaştırma ve değerler açısından bir inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- State Statistical Office (2014). *Women and men in the Republic of Macedonia*.
- Tekeş, B. (2013). *Engellilere yönelik önyargıyı yordayan değişkenler: Kùltürler arası bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toksöz, G. (2007). İşgücü piyasasının toplumsal cinsiyet Perspektifinden analizi ve bölgeler arası dengesizlikler. *Çalışma ve Toplum*, 4, 57-79.
- Triandis, H. C., Brislin, R. ve Hui, C. H. (1988). Cross-cultural training across the individualism-collectivism divide. *International Journal of Intercultural Relations*, 12(3), 269-289.
- Triandis, H. C. ve Gelfand, M. C. (2012). A Theory of Individualism and Collectivism. P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski ve E. T. Higgins, (Ed.), *The Handbook of Theories of Social Psychology* içinde (498- 520). Sage Publications
- Quliyeva, S. (2012). *Kadının çalışmasına yönelik tutumlar Azerbaycan – Türkiye karşılaştırması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Van der Toorn, J., Berkics, M. Jost, J. T. (2010). System Justification, Satisfaction, and Perceptions of Fairness and Typicality at Work: A Cross-System Comparison Involving the U.S. and Hungary. *Soc Just Res* (2010) 23, 189–210.
- Wasti, A. , Erdil, S. E. (2007). *Bireycilik Ve Toplulukçuluk Değerlerinin Ölçülmesi: Benlik Kurgusu (Self Construal Scale; Scs) ve Indcol Ölçeklerinin Türkçe Geçerlemesi*. 15. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi.
- Wood, W. ve Eagly, A. H. (2002). A Cross-Cultural Analysis of the Behavior of Women and Men: Implications for the Origins of Sex Differences. *Psychological Bulltein*, 128(5), 699-727.